

Ranka Gašić, „*Novi kurs*” *Srba u Hrvatskoj (Srbobran 1903-1914)*,  
Zagreb 2001, str. 247

Ako su danas Srbi u Hrvatskoj ili, tačnije, ono što je od njih ostalo, narod bez budućnosti - a izvesno je da jesu - utoliko je proučavanje njihove složene viševjekovne prošlosti imperativni zadatak istorijske nauke. Uprkos tome, mali je broj istraživača koji su profesionalno orijentisani ka izučavanju bogate zaostavštine ovog dela srpskog nacionalnog korpusa, pa je nedovoljno i knjiga koje obrađuju pojedine njene segmente. U tom smislu, pojava svake nove monografije iz ove oblasti predstavlja značajan doprinos nauci, pogotovo kada je reč o delu učenog autora, studioznog analitičara odnegovanog i biranog jezičkog izraza, kakav je pisac knjige koja je pred nama. „*Novi kurs*” *Srba u Hrvatskoj (Srbobran 1903-1914)* je prva knjiga magistra istorijskih nauka Ranke Gašić i predstavlja prerađenu i dopunjenu verziju njene magistarske teze. Hronološki se nadovezuje na delo *Ideologija srpsko-hrvatskih sporova (Srbobran 1884-1902)* iz pera Mate Artukovića, objavljeno 1991. godine. Ovim dvema monografijama kompletirano je istraživanje zagrebačkog *Srbobrana*. U periodu od trideset godina ovaj list je bio glasilo Srpske samostalne stranke i izražavao je interese njenih članova, pripadnika bogatijeg dela i srednjih slojeva srpskog građanstva u Hrvatskoj, pa je priča o *Srbobranu*, u stvari, priča o Srpskoj samostalnoj stranci. Shodno tome, „*Novi kurs*” *Srba u Hrvatskoj (Srbobran 1903-1914)* nadovezuje se i na nedavno objavljenu i među stručnjacima već zapaženu

monografiju Gordane Krivokapić-Jović *Srpska samostalna stranka 1903-1914*. Dakle, knjigu Ranke Gašić treba čitati paralelno sa monografijama Mate Artukovića i Gordane Krivokapić-Jović, kao i sa velikom naučnom sintezom Vasilija Krestića *Istorija Srba u Hrvatskoj i Slavoniji 1848-1914*, koja je Ranki Gašić pružila pouzdan oslonac u analizi i valorizaciji *Srbobrana*. Reč je o komplementarnim studijama koje se međusobno dopunjavaju i oslanjaju jedna na drugu.

Pristupajući istraživanju *Srbobrana*, Ranka Gašić suočila se sa mnogim problemima, vezanim za izvore, metodologiju, iščitavanje nekoliko hiljada stranica lista i prepoznavanje tema koje su činile okosnicu interesovanja redakcije *Srbobrana*. Problem izvora odnosi se na nedostatak građe iz hrvatskih arhiva, što je Ranka Gašić pokušala da premosti uvidom u zaostavštine i korespondencije pohranjene u arhivima Beograda (Arhiv Jugoslavije) i Novog Sada (Rukopisno odeljenje Matice srpske), kao i informacijama iz objavljenih zbirki izvora (V. Krestić, *Grada o Srbima u Hrvatskoj i Slavoniji 1848-1914*, B. Krizman, *Korespondencija Stjepana Radića*, Hajdarhodžić i dr., *Korespondencija Frana Supila...*). Metodološke dileme, pak, nastale su s obzirom na nedovoljan broj monografija o političkim listovima. Ova, s jedne strane otežavajuća okolnost - nepostojanje, odnosno sužen izbor modela od kojih bi se moglo poći u kompozicionom osmišljavanju - s druge strane pokazala se kao

faktor koji sprečava autora da upadne u zamku rada po šablonu, ostavljajući mu prostor za inventivnost i koncepcijske inovacije. Ranka Gašić je tako dobila mogućnost da iskoristi svoje kreativne potencijale, a rezultat je jedno ne samo istraživački dobro fundirano delo već i zanimljivo štivo kojim se osvetljava kako istorija *Srbobrana* tako i istorija epohe u kojoj je on izlazio, odnosno jednog značajnog vremenskog odseka u kome su postavljeni temelji budućeg razvoja srpskog naroda u 20. veku. Od mnogobrojnih napisa koji su više od deset godina svakodnevno objavljivani na stranicama *Srbobrana*, ona je uspeła da identifikuje tekstove od bitnog značaja za razumevanje ideja samostalaca, pokazujući, između ostalog, izuzetno poznavanje istorijskog konteksta u kome je delovalo uređništvo lista.

Rekonstrukciju i valorizaciju *Srbobranovog* pisanja Ranka Gašić je izvršila kroz četiri velike celine iz kojih se, pored uvoda, zaključka, aneksa i indeksa, sastoji njena knjiga. Svaka glava podeljena je dalje na nekoliko manjih celina čiji je sadržaj izložen po tematsko-hronološkom principu.

U uvodnom delu (str. 7-30) R. Gašić je prikazala društveni i politički milje *Novog Srbobrana*, predočavajući političke i ekonomske okolnosti u Hrvatskoj, s posebnim osvrtom na položaj Srba u Hrvatskoj i Slavoniji početkom 20. veka i na Srpsku samostalnu stranku; pitanja pokretanja, finansiranja, uređivačke politike i uticaja *Novog Srbobrana* takođe su obrađena u uvodu knjige.

Prva glava „*Srbobran* u dnevnoj politici” (str. 31-68) sledi hronologiju

dogadaja na političkoj sceni u Hrvatskoj, od pokretanja *Novog Srbobrana* do dolaska Hrvatsko-srpske koalicije na vlast (1903-1906), zatim od dolaska Hrvatsko-srpske koalicije na vlast do aneksionog razdoblja (1906-1908) pa preko samog aneksionog razdoblja 1908-1910. i pakta Hrvatsko-srpske koalicije sa banom Tomašićem 1910-1912, zaključno sa uvođenjem komesarijata i predratnim razdobljem 1912-1914.

Druga glava „*Srbobran* prema ostalim političkim snagama” (str. 69-115) posvećena je odnosu samostalaca i drugih, hrvatskih i srpskih, političkih stranaka i političara u ugarskom delu Habzburške monarhije (pravašima, frankovcima, obzorašima, naprednjacima, Hrvatskoj pučkoj seljačkoj stranci, Franu Supilu, radikalima Jaše Tomića, kikindskim demokratima).

„Ideologija *Srbobrana* 1903-1914” naslov je treće glave (str. 117-159), u kojoj je razmotrena ideja narodnog jedinstva, srpsko pitanje, ideja o sitnom, svakodnevnom radu, uloga inteligencije i omladine, položaj i uloga prosvetne struke, ideja slovenske solidarnosti, ideja jugoslovenstva i antisemitizam samostalaca.

Poslednjom, četvrtom glavom „*Srbobran* i delovi buduće zajedničke države” (str. 161-220) obuhvaćeni su, iz ugla samostalaca, događaji sa balkanskih prostora na kojima je živio srpski narod: u Bosni i Hercegovini, Dalmaciji, Srbiji, Crnoj Gori, Staroj Srbiji i Makedoniji. Dakle, i sve ono što je izostalo iz druge glave: analiza odnosa redakcije *Srbobrana* prema političkim snagama izvan ugarskog dela Habzburškog carstva i izvan Dvojne monarhije uopšte.

Svako navedeno poglavlje počinje pričom koja predstavlja opšti uvod u probleme o kojima je diskutovano u *Srbobranu*, što omogućava i manje upućenom čitaocu da s razumevanjem prati interpretacije stavova Samostalne stranke. Značajnu dopunu osnovnom tekstu čini i bogati, sadržajni naučni aparat (napomene), budući da on ne samo što upućuje na izvore i korišćenu obimnu, raznovrsnu literaturu, već daje i dodatne, detaljne informacije o pojedinim zbivanjima, pojavama, pojmovima i ličnostima. Zahvaljujući i tome čitalac zaista ima utisak da se pred njim ne nalazi samo istorija jednog političkog lista, već jedna sažeta istorija Srba u Hrvatskoj, srpskog naroda i srpsko-hrvatskih odnosa na početku 20. veka, uopšte. Još jedna od pozitivnih karakteristika knjige je, između ostalog, i to što nije opterećena citatima pa se čita s lakoćom ali i, blagodareći čistoti jezika i nepretencioznom a ubedljivom izrazu, sa istinskim zadovoljstvom.

Ako uporedimo pisanje *Srbobrana* u prvom periodu izlaženja, do 1902, sa onim što se u njemu moglo čitati posle te godine, uočava se jedna suštinska razlika: prvi *Srbobran* bio je do kraja i bez ostatka prožet idejom srpstva, dok se u drugom, „novom”, zapaža evolucija u stavovima. Samostalci su postali članovi Hrvatsko-srpske koalicije, što je bitno odredilo nacionalno-političku orijentaciju lista u deceniji pred Prvi svetski rat. U skladu sa politikom „novog kursa”, jugoslovenstvo je postalo njihova ideja vodilja, mada su Srbiji i dalje dodeljivali ulogu Pijemonta buduće jugoslovenske države. Ipak, o Srbiji su samostalci sada pisali mnogo kritičnije, ponekad čak i preteru-

jući u tome. Na taj način doprineli su da se među Srbima u Hrvatskoj (zahvaljujući, pre svega, Milanu Pribićeviću, *Srbobranovom* dopisniku iz Beograda) već na početku 20. veka stvore stereotipi o Srbiji i mentalitetu njenog naroda. Klišeji kao što su oni o skupštinskim sednicama ispunjenim svađama poslanika, o nepoštovanju autoriteta, tretiranju seljaka kao inferiornih ljudskih bića, materijalizmu „Srbijanaca”, sklonosti spletkarenju i sl., duboko su se ukorenili i kasnije, u Kraljevini SHS/Jugoslaviji, isticani u sve oštrijem obliku. Grupi srpskih intelektualaca i političara iz Hrvatske (kao i Hrvatima) dobro su poslužili za potkrepljivanje teze o postojanju velikosrpske hegemonije. Takođe, *Srbobran* može poslužiti i kao jedna druga vrsta ogledala Kraljevine Srbije: činjenica da je, iako autentični srpski list, imao samo deset pretplatnika u ovoj zemlji, govori s kakvim je poznavanjem nacionalnih, političkih, društvenih i kulturnih prilika u Hrvatskoj i prečanskim krajevima uopšte, Srbija zasnovala novu jugoslovensku državu.

Osim što je istraživanjem Ranke Gajić još jednom empirijski potvrđeno da je štampa pouzdan izvor za upoznavanje ideja, stavova i mišljenja intelektualnih i političkih elita, u ovom slučaju srpske političke elite iz Hrvatske, njime je potvrđena i činjenica da je štampa nezaobilazan izvor za istoriju društva u celini. Tako se na osnovu priloženog aneksa *Organizacije u Hrvatskoj, Slavoniji i Sremu koje se pominju u zagrebačkom Srbobranu od 1902. do 1914. godine* (str. 229-242) dolazi do saznanja da su Srbi u Hrvatskoj u datom periodu imali 55 novčanih ustanova (banaka, zadruga i štedi-

onica), 20 listova, časopisa i kalendara, 23 čitaonice, 20 različitih zadruga, društava i udruženja (literarna, pozorišna, prosvetna, vatrogasna i dr.), mnogobrojne zemljoradničke zadruge, 30 organizacija „Srpskog sokola“, 25 pevačkih društava i preko 20 dobrotvornih zadruga Srpkinja. Samostanci su, dakle, i konkretno realizovali svoju ideju o sitnom, svakodnevnom radu, kojom je srpski narod trebalo odvratiti od neodgovarajućeg načina života (nemorala, neobrazovanosti, alkoholizma, pomodarstva, iseljavanja u prekomorske zemlje, politikantstva i mnogo toga drugog).

Iako knjiga „*Novi kurs*“ *Srba u Hrvatskoj* obuhvata sve bitne tematske slojeve *Srbobrana*, radoznalost čitaoca će ostati nezadovoljena u potpunosti možda jedino kada je reč o urednicima lista, naročito o Svetozaru Pribićeviću, kontroverznom političaru koji je dinamikom i strukturom svoje ličnosti delovao impresivno - i u pozitivnom i u negativnom smislu - na savremenike. Pošto se u fo-

kusu interesovanja Ranke Gašić nalazio sam *Srbobran*, tj. politički stavovi, načela i opredeljenja Srpske samostalne stranke plasirani na stranicama njenog glasila, razumljivo je što se ona nije upuštala u svestranije osvetljavanje likova *Srbobranovi*h urednika. To svakako nije slaba strana knjige koju prikazujemo, već indikacija da našoj istoriografiji nedostaju monografije o mnogim značajnim istorijskim figurama, među kojima su i članovi redakcije samostalskog glasila.

Sve u svemu, svojom prvom knjigom „*Novi kurs*“ *Srba u Hrvatskoj* (*Srbobran 1903-1914*), Ranka Gašić se predstavila kao talentovan istoričar sa smislom za analitičko-sintetički metod rada i kao pisac sa izgrađenim stilom i istančanim osećajem za lepu reč. Objavljivanje ovog dela je, zaista, pravi potez Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta“ iz Zagreba i Čedomira Višnjića, urednika izdanja.

Mr Sofija BOŽIĆ